

101 historiska hjältar

Ola Larsmo och Brian Palmer

Tycker du om det här smakprovet?
Läs mer och köp boken till specialpris!
Klicka här..

HISTORISKA MEDIA

Fadime Sahindal 1975–2002

Fadime Sahindal föddes i en kurdisk by i södra Turkiet. När hon var liten skötte hon familjens djur tillsammans med sina föräldrar och syskon. Hon var sju år när familjen flyttade till Sverige och bosatte sig i Uppsala.

Fadime tog till sig den nya kulturen tack vare skolan och klasskamraterna och genom att titta på tv. Hennes illitterata föräldrar var ointresserade av att lära sig svenska och att umgås med andra än kurder. Det dröjde inte länge innan de försökte hindra henne från att delta i fritidsaktiviteter och att träffa svenska vänner. De krävde att hon skulle komma direkt hem från skolan. Deras plan var att gifta bort henne som ung oskuld till en kusin i Kurdistan.

Fadime träffade i stället Patrik, en ung man vars mor var svensk och vars far var från Iran. De hade datakunskapslektioner tillsammans och blev kära i varandra. De försökte hålla sin relation hemlig, men en dag när de skulle köpa hamburgare körde Fadimes pappa förbi på moped och fick syn på dem. Han gav sig på och misshandlade sin 22-åriga dotter och hennes älskade Patrik.

Två poliser följde med Fadime när hon hämtade sina tillhörigheter i familjens bostad – hon visste att hon skulle bli dödad om hon stannade kvar där. Hon flyttade till Sundsvall, där hon fick ta emot flera dödshot från manliga släktingar. Några månader senare sökte Patriks pappa och farmor upp paret Sahindal för att utverka tillåtelse för Patrik att gifta sig med Fadime – utan framgång.

De två bestämde sig för att leva tillsammans. Men samma dag som Patrik skulle flytta in hos Fadime tappade han kontrollen över sin bil och körde in i en stolpe och dog. Fadime kom till Uppsala för

begravningen. När hon promenerade över Stora torget blev hon brutalt attackerad av sin yngre bror. Förbipasserande ingrep för att rädda hennes liv. Brodern dömdes till fem månaders fängelse.

Fadime var besviken över den ringa hjälp hon fick från polisen och vände sig till medierna. Om hoten mot henne blev kända av allmänheten skulle det vara svårare för hennes pappa och bror att göra henne illa. I tv-intervjuer och på vetenskapliga konferenser talade hon om hedersrelaterat våld. Hennes sätt att kommentera det inträffade var kanske märkligt – hon uttryckte stor förståelse för sina plågoandar. På ett seminarium i riksdagshuset i Stockholm beskrev hon hur hennes pappa hade attackerat henne och sa: ”Hans reaktion var för mig fullt förståelig.” Hon berättade även om pappans och brödernas inställning: ”I deras ögon hade jag alltså förändrats från en fin kurdisk flicka till en uppkäftig hora som trodde att hon var något bara för att hon levde i Sverige.”

Fadime hade lätt för att känna empati och tänkte därför utbilda sig till socialarbetare. Hon hade för avsikt att hjälpa andra hotade flickor och kvinnor. I hennes högskoleprogram ingick en period med arbete bland gatubarn i Kenya. Innan hon skulle åka till Afrika bestämde hon sig för att i hemlighet besöka två av sina systrar och sin mamma i Uppsala.

Hennes mamma bjöd på hennes favoritpiroger till middag och de fyra kvinnorna tittade på ett musikprogram på tv. Då bankade någon på lägenhetsdörren och samtidigt hördes högljutt vrålände – det var Fadimes pappa. De öppnade inte. När Fadime senare gjorde sig i ordning för att gå verkade det som om pappan hade lämnat platsen. Hon öppnade dörren och då visade sig det att han hade legat i bakhåll. Han grep henne i håret och sköt henne i huvudet med ett skott i pannan och ett i käken samtidigt som han gång på gång skrek ”hora”.

Fadimes begravning ägde rum i Uppsala domkyrka och 4 000 personer hade samlats, inne i kyrkan och utanför. Begravningsceremonin sändes i Sveriges Television. Ärkebiskopen talade och kronprinsessan grät tillsammans med ministrar. Det spelades musik som

kom från flera olika kulturer, bland annat Eric Claptons ”Tears in Heaven”.

Sex släktingar och vänner, samtliga kvinnor, bar Fadimes kista. Antropologen Unni Wikan kommenterade det på följande sätt:

De svartklädda, svarthåriga kvinnorna utan slöja, av födseln muslimer, bärande Fadimes kista ut ur kyrkan till platsen där hon ville bli lagd till sista vilan svarade för ett uppror, en protest, som inte bara uttryckte solidaritet med offret utan även innebar ett viktigt budskap: ”Hon är vår nu. Ni har svikit henne.”

De bar henne till en plats på Gamla kyrkogården i Uppsala, ett par meter från Patriks grav.

**Tycker du om det här smakprovet?
Läs mer och köp boken till specialpris!
Klicka här..**

Nelson Mandela f. 1918

Hela dagen den 11 februari 1990 visades porten på Victor Verster-fängelset utanför Kapstaden i direktsändning på både CNN och BBC, och kommentatorerna fyllde ut väntetiden med spekulationer. Nu kommer han snart, vem ska vara i hans sällskap? Så steg Nelson Mandela ut genom porten tillsammans med sin dåvarande fru Winnie. De klev in i en bil som körde dem de sex milen till Kapstaden, en sträcka som till stora delar kantades av hurrande ANC-anhängare och andra aktivister.

”Revolutionen kommer inte att sändas på tv”, skaldade en gång jazzpoeten Gil Scott-Heron. Men frågan är om det inte var vad som skedde den dagen. På fyra år gick Mandela från politisk fånge i ett högriskfängelse till det fria Sydafrikas första president.

Att Mandela släpptes, 72 år gammal, och direkt kunde inleda förhandlingar med regimen går att förstå som en följd av att det kalla kriget i praktiken var avslutat. USA:s president hette nu Bill Clinton och Sovjets förste och siste president hette Michail Gorbatsjov. Sydafrika var inte längre en ”viktig strategisk partner i kampen mot kommunismen”. Reaganadministrationens stöd till apartheidregimen, som Desmond Tutu fördömt som ”omoralisk, ondskefull och fullkomligt icke-kristen” var historia. Men ingen visste ännu hur vägen framåt såg ut.

Nelson Mandela var länge en kontroversiell person, även för en del av dem som stödde kampen mot apartheid. Han föddes i byn Mvezo i Kapprovinsen, en liten avkrok som än i dag bara har 400 invånare. Hans far Gadla hade titeln hövding, vilket egentligen betydde att han var rådgivare till den lokale monarken. Nelson, som

kallades Rolihlahla, bråkmakare på hans modersmål xhosa, var son till hans tredje fru Noqaphi Nosekeni, som var metodist och såg till att sonen fick utbildning i den skola som drevs av Metodistkyrkan. Det var där han gavs det ”europiska” namnet Nelson.

Det var när Mandela studerade vid Sydafrikas första universitet för svarta, Fort Hare, som han lärde känna Oliver Tambo, som också han skulle komma att spela en central roll i ANC, African National Congress, grundat 1912. De blev båda avstängda från universitetet efter att ha deltagit i en strejk. Några år senare bildade de tillsammans med Walter Sisulu ANC:s ungdomsförbund.

När Mandela fick reda på att ett äktenskap med en kvinna han inte kände hade arrangerats för honom i hans hemby mer eller mindre rymde han till Johannesburg, där han först arbetade som nattvakt i en gruva och senare fick jobb som advokatbiträde medan han läste in en juristexamen. 1944 gifte han sig med Walter Sisulus kusin Evelyn.

1948 skärptes de politiska motsättningarna i Sydafrika när Nationalistpartiet vann valet (öppet endast för vita) och började genomdriva sina idéer om apartheid. Tambo och Mandela hade tillsammans öppnat ett advokatkontor och drev på för en radikalisering av ANC:s politik, som de uppfattade som eftergiven. Mandela blev 1952 ordförande för ANC:s avdelning i Transvaal, och drog samtidigt på sig straffet bannlysning för att han betraktades som kommunist. I takt med att den rasistiska apartheidpolitiken genomdrevs började Tambo och Mandela att omorganisera ANC till en motståndsrörelse, vilket innebar att de skapade celler och nätverk inom organisationen. 1955 lade ANC fram det viktiga dokumentet Freedom Charter där man bland annat slog fast att folket skulle styra. Mandela var förbjuden att resa över huvud taget men tog sig ändå till Kliptown och höll sig undan säkerhetsvakterna medan deklarationen lästes upp. Samma år tog hans fru Evelyn ut skilsmässa; i efterhand har Mandela sagt att det politiska arbetet gjorde att han aldrig var hemma.

1956 arresterades ANC:s ordförande Albert Luthuli tillsammans

med stora delar av organisationens ledarskikt, bland dem Nelson Mandela och Helen Joseph. De åtalades för högförräderi, vilket kunde straffas med döden, men släpptes till sist efter fem år. Medan stora delar av ANC:s ledning hållits inspärrad hade det uppstått en konkurrerande rörelse, PAC, som var mer militant.

När Mandela kom ut ur fängelset gifte han sig med Winnie, som han lärt känna under den tid han stått inför rätta.

1960 inträffade Sharpevillemassakern: en fredlig demonstration mot att svarta nu tvingades bära pass bröts upp av polis, som sköt ihjäl 69 obeväpnade demonstranter. Det var efter massakern som ANC bestämde sig för att överge den icke-våldslinje de dittills följt och bildade den militära grenen MK (uttytt "Nationens spjut"). En av dess första ledare blev Nelson Mandela. Som han själv sa ansåg man att "alla andra metoder nu var uttömda".

Inriktningen var till en början att ägna sig åt sabotage – som den norska motståndsrörelsen under andra världskriget förstod man att civila dödsoffer skulle vända opinionen mot dem. Under Mandelas ledning utfördes några sprängningar av elanläggningar. Senare kom MK att utvecklas i riktning mot en stadsgerilla – men då var Mandela redan i fängelse.

1962 smugglades Mandela ut ur Sydafrika och fick bland annat militär utbildning – men besökte framför allt brittiska parlamentet för att vädja om stöd. Vid hemkomsten blev han genast arresterad. Några månader senare gjorde Sydafrikanska säkerhetsstyrkor en räd mot olika MK-högkvarter och grep stora delar av ledarskapet. De ställdes alla inför rätta för att ha förebrett en väpnad invasion av Sydafrika. Rättegången uppmärksammades över hela världen och i Saint Paul-katedralen i London hölls ljusvakor dygnet runt för Mandelas sak. Han förnekade planerna på gerillakrigföring men erkände delaktighet i sabotageverksamheten. Mandelas slutplädering vid rättegången blev ett mycket tydligt politiskt manifest om i vilken riktning han ville att ANC och den övriga sydafrikanska frihetsrörelsen skulle gå:

Jag har kämpat mot vit överhöghet och mot svart överhöghet. Jag står för idén om ett fritt, demokratiskt samhälle där alla kan leva tillsammans i harmoni och på lika villkor och förutsättningar. Det är ett ideal jag hoppas få leva för och se förverkligat. Men om det blir nödvändigt är jag även beredd att dö för detta ideal.

Mandela dömdes till livstids straffarbete i stenbrottet på Robben Island, där han kom att tillbringa tjugo år av sitt liv. Förhållandena var svåra; hårt arbete i kalkbrottets stendamm kombinerat med utkylda fuktiga celler gjorde att många fångar drabbades av tuberkulos och andra lungsjukdomar – så också Mandela. Undernäring var vanligt och de svarta fångarna tilläts inte bära varma kläder. Ändå är listan över de fångar som suttit inspärrade på Robben Island närmast en förteckning över landets framstående svarta politiker.

Under den tid han satt inspärrad växte Mandelas inflytande och rykte hela tiden. Det märkliga hände att den ene efter den andre av apartheidstatens värsta företrädare fann sig uppsöka Mandela för förhandlingar. Den förste var den ökände justitieministern Jimmy Kruger, ansvarig bland annat för Steve Bikos död, som 1976 förgäves försökte få Mandela att gå med på en benådning mot att han upphörde med sitt politiska arbete.

Besökarna blev allt fler, och bland dem fanns såväl politiker som oförtröttligt arbetade för Mandelas frigivning, både inom och utanför Sydafrika, som representanter för apartheidregimen som kom med olika erbjudanden.

Under 1980-talet började Mandela och de andra politiska fångarna att behandlas bättre. 1985 opererades han för prostataproblem och flyttades iland. 1986 erbjöd den dåvarande justitieministern Kobie Coetzee honom amnesti om han fördömde användandet av våld i frihetskampen. Mandelas svar var att det inte var Coetzee som bestämde vilka metoder majoriteten fick använda för att vinna sin frihet.

1988 fick Sydafrikas dåvarande president P.W. Botha ett slaganfall.

Hans efterträdare de Klerk inledde snart regelbundna samtal med Mandela. Ett villkor för att samtalen skulle fortsätta var att förbudet mot alla oppositionella partier lyftes och att alla politiska fångar släpptes, vilket de Klerk genomdrev i december 1989 – samtidigt som man i Tyskland gick loss på Berlinmuren med hackor och spett. Tre månader senare gick Nelson Mandela ut genom fängelseporten i direktsändning.

Vägen till demokratisering var inte rak. Mandela kritiserades av sina egna för att ingå en "vapenvila" med de Klerks regering och beordra MK att lägga ned vapnen. Våldsamheter fortsatte ändå att bryta ut, med ANC-aktivister som måltavlor, en kampanj som Mandela med rätta misstänkte orkestrerades av Sydafrikas ökända säkerhetstjänst.

Tiden fram mot det första presidentvalet präglades av kompromisser som kritiserades hårt av hans egna. Men i april 1994 var det dags, och ANC vann Sydafrikas första fria val med 62 procent av rösterna. I maj svors Mandela in som republiken Sydafrikas president. Utan hans syntes av politisk idealism och iskall pragmatism hade övergången till majoritetsstyre utan tvekan kantats av betydligt fler blodbad än vad som blev fallet.

Redan 1993 hade Mandela och de Klerk fått dela Nobels fredpris. Trots att relationerna dem emellan under de pågående förhandlingarna blivit alltmer frostiga – Mandela litade inte på de Klerk – gav Mandela i sitt tal honom en eloge för hans politiska mod. Det är dock uppenbart att hans hjärta låg i de rader som följde:

Låt oss tillsammans sträva efter att bevisa att Martin Luther King Jr hade rätt när han sa att mänskligheten inte längre kan tillåtas leva i rasismens och den eviga krigföringens "stjärnlösa natt". Låt oss tillsammans bevisa att han inte var en drömmare när han sa att fred och jämlikhet är mer värda än alla jordens rikedomar.

Wesley Autrey f. 1956

Wesley Autrey växte upp i en arrendatorfamilj i Alabama. Han blev i unga år avvisad från ett matställe som vägrade servera afro-amerikaner. Hans mamma och barnen flyttade så småningom till Harlem i New York.

Efter tre år i den amerikanska flottan fick Autrey anställning vid postverket och senare som murarhantlangare på olika byggarbetsplatser. När han hade fyllt 50 år var han den viktigaste familjeförsörjaren i sin släkt och far till två döttrar, Syshe och Shuqui, fyra respektive sex år gamla.

En kylig eftermiddag den 2 januari 2007 gick far och döttrar in genom entrén till tunnelbanestationen på West 137th Street. På perrongen såg de att en man föll ihop. Han hette Cameron Hollopeter, var vit, hade medelklassbakgrund och läste filmvetenskap, och han hade fått ett epilepsiliknande anfall. Autrey sprang fram för att hjälpa honom. Han stack in ena änden av en penna i Hollopeters mun för att denne inte skulle bita sönder sin tunga.

Efter en stund verkade Hollopeter ha hämtat sig. Men sedan ramlade han än en gång och föll ned på ett spår där ett tåg just skulle komma in. Autrey tänkte för sig själv: "Du måste ge dig ned där!" Han skrek till två kvinnor att de skulle hålla ett öga på hans döttrar och hoppade sedan ned på spåret. Han försökte lyfta upp Hollopeter, som dock gjorde motstånd. Mot dem kom ett tunnelbanetåg i hög fart, strålkastarna lyste upp den sotsvarta fördjupningen mellan spåren. Autrey fattade ett beslut: han tryckte ned Hollopeter i fördjupningen och lade sig själv över honom för att stoppa hans krampryckningar. Föraren drog i nödbromsen men

flera vagnar rullade över de två männen innan tåget stannade. Autrey ropade till den skara som hade samlats på perrongen: ”Tala om för mina flickor att allt är bra med mig.”

Hollopeter var förvirrad. ”Är jag död? Är vi i himlen?” frågade han. ”Nej, vi ligger under tåget”, svarade Autrey. ”Vem är du?” undrade Hollopeter och kämpade för att komma loss. Hans rädande ängel lyckades till slut övertala honom att ligga kvar eftersom de bredvid sig hade den strömförande skenan.

Efter en halvtimme kunde räddningspersonal dra ut de två männen. Avståndet mellan Autreys rygg och vagnens underrede var bara fem centimeter. Autrey sa att han var oskadd och inte behövde läkarvård. Hollopeter hade lindriga skador och fördes till ett sjukhus, där Autrey besökte honom innan han gick på sitt kvällskift vid en byggarbetsplats i Brooklyn. Hans chef trodde inte på honom när han förklarade varför han var försenad.

Nyheter om Autreys bedrift gjorde honom känd över en natt. Han intervjuades i radio och tv och fick inbjudningar från borgmästaren och Vita huset. Politiker slogs om att få bli fotograferade tillsammans med honom och företag överöste honom med gratisprover i hopp om att han skulle göra reklam för deras produkter. Autrey valde att bara låta Colon Cancer Awareness Month, Tarmcancer månaden, använda hans namn. Ett par småskojare lyckades dock få honom att underteckna ett mycket ofördelaktigt kontrakt som tvingade honom till månaders processande.

Kändisskapet gjorde inte hans döttrar glada. ”Vi vill ha vår byggjobbapappa tillbaka”, sa de till honom. Hans mamma uppmanade honom att hålla sig borta från en livsstil som lockade med fina middagar och påkostade kostymer och i stället tänka på ”vad Gud ville”.

Under de månader då Autrey hade rusat mellan soffprogram, intervjuer och banketter hade han börjat tro att han skulle kunna dra in så mycket pengar att de skulle räcka till ett hus för familjen och en stiftelse för att hjälpa fattiga barn. För första gången på 30 år blev han uppringd av sin pappa, som hoppades få en del av

kakan. Men det visade sig att det inte fanns så mycket till kaka. Fem år senare, sa Autrey, som fortfarande var byggnadsarbetare: ”Jag försörjer mig med de här två händerna, precis som förut.”

**Tycker du om det här smakprovet?
Läs mer och köp boken till specialpris!
Klicka här..**